

EL DIÀLEG: ¿LA CONFIGURACIÓ D'UN MÓN NOU?

ALBERT LLORCA

Societat Catalana de Filosofia

Es tracta d'aprofundir en les dificultats i possibilitats del diàleg, avui, amb una anàlisi de la seva presència en la vida humana, feta des de la filosofia. Ens preguntarem, doncs: ¿què pot aconseguir-se, avui, mitjançant el diàleg? Parlar de diàleg significa promocionar les capacitats racionals i emocionals-cordials humanes. ¿És possible, però, fer-ho en el món actual, on hi manen les xarxes socials?

Com a conreador de la filosofia, advertiré de la presència del rerefons socràtic en la qüestió del diàleg, sempre present en tota resposta o intent de fer-la. La figura de Sòcrates està present sempre com a dialogant preferent del pensament filosòfic occidental tot i saber que no li anà gaire bé: el varen acusar estranyament en un judici encara més estrany i el varen executar.

Però fou un model a seguir en l'enfocament adoptat per a totes les generacions posteriors, fins avui; tal vegada perquè les seves vivències sobre les dificultats d'entendre's amb els altres i sobre els abusos del poder que denuncià són experiències que revivim freqüentment nosaltres. Aquesta és la referència teòrica i vital en la present comunicació.

1. El panorama dels marcs extern i intern d'avui

Respecte al marc extern, Catalunya, Espanya, Europa..., les dificultats i possibilitats que tenim com a subjectes humans passen per aquests marcs, s'entenguin com s'entenguin... I el diàleg –o el sentit que se li atorgui– es fa notar en la societat massificada i mediàtica, en els usos abusius de les TIC (fem massa cas de les «plataformes digitals»?), en l'acceptació de les lleis, dels interessos de tota mena, de les pors... Avui estem a la UE: què en podem esperar? Pregunta difícil de contestar. Estem immersos en la cruïlla de discursos que circulen en diferents direccions.

Respecte al marc intern, en tota aquesta situació complexa, els humans som els qui ens adonem, en tant que subjectes que la vivim, amb diàleg o no, i l'avaluem i jutgem; partint del supòsit que estem davant de conflictes de llarga durada i sovint d'incerta trajectòria: català/espanyol, israelià/palestí, occidental/islàmic, europeu/asiàtic (rus o xinès), nord-americà/sud-americà-brasil·ler...; amb herències biològiques i culturals, polítiques, de creences i de prejudicis sobre la immigració, l'ocupació de territoris, les desigualtats, els canvis mediambientals, les condicions de treball, l'assistència sanitària, els drets civils...

I davant de panorames d'aquestes dificultats, sovint assistim a escenes decebedores: els qui diuen que volen dialogar acaben desqualificant-se; de manera que «dialogar» es converteix en un «combat» per «sortir-ne» airós. Això fa pensar a molts que, o bé no tothom val per dialogar –i ben segur que hi ha veritat en tal afirmació–, o bé els temes de discussió –o «diàleg»– són difícils d'afrontar (i ho són, òbviament), o bé no cal encetar el diàleg de segons què i que cadascú aprengui a *conllevar-se* amb els oponents, com deia Ortega a propòsit dels catalans...

Escollirem la segona: dialogar és difícil, perquè requereix uns condicionants diversos que no esdevenen atzarosament i és el que atorga sentit.

En efecte, el diàleg requereix els *condicionaments mínims* que permeten reconèixer els *punts cecs* del dialogant: i aquesta feina és prèvia per precisar què volem dir quan parlem d'igualtat, llibertat, dret, legalitat, espai públic, equanimitat, perdó...

Qui pot dialogar, doncs? Els partits polítics? Quines estratègies, pressions, objectius tenen? Simone Weil, als anys trenta del segle passat, deia coses gruixudes sobre ells, i també Paul Ricoeur. Ludwig Landsberg a l'Alemanya de la seva època... En tot cas, cal tenir present que Claude Lefort afirmava –segon afirmava Paul Ricoeur– que la democràcia institucionalitza el conflicte.

De facto, qui dialoga, doncs? Alguna premsa i mitjans de comunicació, fortament digitalitzats avui, tenen influència i alhora servituds ideològiques intenses, de manera que retorcen el suposat diàleg i es posen al servei de determinats poders que «treuen el pitjor de les persones», des-educant la població i fomentant els prejudicis...

2. Dificultats que cal superar a fi d'encaminar-nos a un factible diàleg

Pel que fa a l'actitud del «dialogant», es diu que la conflictivitat i la dificultat per al diàleg deriva de la poca –o nul·la– racionalitat aplicada i del pur sentiment. És així?

Afirmacions d'aquest tarannà resulten difícils de respondre; l'antropologia filosòfica no sembla que ho subscrigui. Afirmar que ambdós van alhora; tot i que sigui dominant una o l'altra: però la raó sempre hi és.¹

1. L'exemple que posen els llibres és explícit: els jerarques nazis, o els negrers europeus dels segles xvii, xviii i xix (per cert, alguns sota influència il·lustrada) eren persones que pensaven i l·legien; no eren mers bojos ni estúpids.

Abans parlàvem de *punts cecs* en els «dialogants», que posen dificultats en l'escolta de l'altre, a no «reconèixer-lo» –no deixant-se conduir pel *logos*. I aquest «reconeixement» és una praxi tan necessària com autoeducadora que haurà d'exercir el dialogant. Assenyalem, doncs, les principals dificultats que hi trobem.

El primer nivell de dificultats que tenim se situa *abans de començar el diàleg*. En efecte: hi ha, sovint, *finalitats diferents*, i d'això cal ser-ne conscients: així, volem la pau o la seguretat, però tenim el mateix projecte de vida en comú? I això tant en l'àmbit públic com privat. Com a exemple, alguns parlen de *diàleg dins de la llei*, o per donar «oxigen» a l'economia... d'altres demanen un diàleg d'acord amb llurs queixes i reivindicacions.

I hi ha qui confon *dialogar* amb *amençar* («si feu x, ja veureu ja...»). En política és trist, però habitual; en funció del poder coactiu de què hom disposa. Cal també considerar que hi ha qui iguala equívocament «actuar» amb «reaccionar» a una agressió; distinció no fàcil d'encertar; i llavors ja no es parla del tema per abordar, sinó del «greuge» o argument *ad hominem* que es rep.² I hi ha qui, situant-se en extrems no fiables, pensa que tot és dialogable, o bé qui creu que tota discrepància és intolerable i cal fer-la callar (tensant la societat). Resulta així difícil endegar un diàleg en plenitud.

En el cas que se superin els entrebancs anteriors, s'hauran de vèncer actituds sectàries en la mateixa marxa discursiva. Quines? Vegem-ho.

2. Un cas relativament actual ens diu que si un barri es planteja la segregació respecte a un ajuntament, algú pot distorsionar la qüestió dient des del consistori «és que els del barri tal us creieu X»; o a l'inrevés: «és que els qui maneu a l'ajuntament sou uns depredadors». La discussió segueix, aleshores, sobre el que es diuen (o pensen) els uns dels altres, no sobre el tema de la segregació municipal.

No culpar l'altre de tot: així no comencem bé i no serveix de res. Ja deia Ramin Jahanbegloo,³ que l'altre ha de ser còmplice de la solució que es trobi en un conflicte: «tensim un problema», deia i no «tinc un problema».

Cal evitar el supremacisme: és a dir, saber escoltar l'altre, o *conèixer-lo millor* (la guerra fa, precisament, el contrari: com més el desconec, més bèstia seré amb ell), a fi que no passi d'adversari a enemic, com postulava Carl Schmitt.⁴

Cal evitar la ignorància del passat⁵, per lleig que sigui aquest passat. O, més ben dit, perquè és lleig: tal ignorància ens conduiria a la negació de la «memòria històrica», que és memòria anamnètica o de justícia—sovint amb morts prematurs— que no és lícit silenciar. El cas de les confessions públiques dels botxins en la *Comissió per a la Veritat i la Reconciliació* (CVR) de Sud-àfrica en fou un bon exemple.

Cal evitar la dilatació indefinida de la tolerància, fins a tolerar l'intolerable, com tolerar la violència sense límits, cosa que resulta absurda.

Cal no entusiasmar-se gaire en la denominada «societat de la transparència» que promouen alguns estats, via societat de la informació. Per què? Aquí, un pensador com Byung Hans Chul ens en dona pautes: la «trans-parència» és, precisament *aparença a través del 'trans' o mitjà que gestiona* la primera. Se sacralitza així el regne de la mentida amb solemnitat.⁶ Diguem-ho breument: «dialogar» no és «aparentar»; no és dir mitges veritats, enganyar o fer veure.

3. Actual president de l'Associació Mahatma Gandhi.

4. És una experiència comuna i senzilla: com més coneixem una persona, més difícil ens és fer-li mal: hi ha casos històrics sonats, com indiquen les treves en les guerres.

5. Que, si es produeix, és per conveniències ideològiques.

6. La praxi recent de la llei espanyola 19/2013 de 9 de desembre de transparència, accés a la informació pública i bon govern és un exemple del que volem dir.

A més de tots aquests condicionants, en el diàleg hom pot anotar-ne d'altres de més tècnics, que requereixen sabers i/o aprenentatges, com ara:

Que tot diàleg té la seva lògica: és a dir, que sovint no va per on ens agradaria que anés, i el que és pitjor és pretendre evitar-ho.

Que un diàleg té límits, en els continguts i en el temps emprat. I ambdós s'han d'acordar: probablement aquesta és la part més complicada.

Si aquesta fase és difícil, tal vegada caldria fixar-se en la praxi els *Drets Humans, que no són dialogables o discutibles*.⁷ Això és primordial: per ser eficaços no cal embarrancar-se en suposats diàlegs sobre el que no s'ha de discutir: *¿o és que l'esclavitud és discutible, la suposada inferioritat ètnica és discutible, una forma de parlar és discutible?*

D'altra banda, no sembla adient començar un diàleg pel més difícil (per exemple, l'autodeterminació d'un país, que ens és un tema proper), cosa que no vol dir de cap manera que s'hagi de renunciar a preguntar què en pensa la gent, que expressi la seva opinió... Llavors, hom pot posar en l'índex inicial d'un diàleg qüestions –necessàries– relatives a l'autonomia financera o el dret a l'habitatge...; i sobre això es poden fer acords amb certa rapidesa.

Tothom ha de ser escoltat: no es poden establir prohibicions de cap mena en aquest tema (que no vol dir que tothom tingui raó o se li hagi de fer cas).

En síntesi, un diàleg suposa que algú es disposa a escoltar algú altre, reconeixent i respectant el que el segon diu. És possible que em desagradi l'opinió de l'altre: però és imprescindible saber-lo escoltar. I es dirimeixen les posicions diferents, no discriminant el que hom pensi... i que

7. No puc dir que la teva ètnia, la teva llibertat, la teva fe religiosa, la teva llengua són dubtoses i cal discutir-les.

no li succeeixi res. El procés del diàleg relativitza la pròpia posició i sap cedir, si convé; que no és claudicar.

A la fi, definirem el diàleg com *una relació dialògica, amb l'esperança d'aconseguir acords satisfactoris per a tothom*, que no significa que els acords hagin de ser iguals per a tothom.

3. El diàleg com a filosofia de la conversa, avui

Abans ens preguntàvem qui pot establir un diàleg. Qui pugui o estigui facultat per fer-ho haurà de gaudir d'un patrimoni que no es malmeti a primeres de canvi; i requerirà dues qualitats indiscutibles: no alterar-se davant les dificultats de tota mena que esdevindran i el sentit comunitari de les decisions adoptades.⁸

En qualsevol cas, s'han d'evitar els sectarismes i les humiliacions abans descrites, mantenir *la confiança en el diàleg*⁹ per complex que resulti, i no posar terminis en el temps. *I com es fa això? Per una doble via: complint els acords mínims a què s'arribi, i que els continuadors del diàleg no els vulnerin (com succeeix en una alternança democràtica); i no abdicant mai de les conviccions, evitant la imatge «postveritativa» o escèptica.*¹⁰

*Llavors, la filosofia com a diàleg que dirigeix la conversa, implicarà el foment de la «cultura de l'encontre», tal com assenyala Julio Martínez (i el mateix papa Francesc),*¹¹

8. O sigui: mantenir una nova configuració perceptiva de la gent, com diu Fernando Vidal (superant les *fake news*, les provocacions, la postveritat, els insults i les desqualificacions ètniques, lingüístiques, etc.) i generar un sentit de comunitat, malgrat les discrepàncies, com apunta R. Appiah.

9. La conversa serà això: *no trencar* el diàleg i les diferències.

10. Canviar d'opinió segons les circumstàncies resulta deplorable.

11. Jo proposava fa uns anys que la conversa parlaria del *conatus cultural* o esforç per accedir a la cultura (el que ens humanitza) des de la cultura concreta.

i un interessant sentit de la conversa, com Robert Appiah posa en relleu, en la perspectiva del «cosmopolitisme parcial», segons el qual conversar és saber conviure amb l'altre (el veí, el fill, l'immigrant, etc.), sense pretendre convèncer ningú sinó acceptar-lo com a diferent de mi. En la conversa no hi caben discursos «racional-universalitzadors», però si algun *punt en comú amb l'altre* (sigui un valor, la pertinença a un grup o «tribu»).

El foment de la *conversa cívica*, que vol dir compartir, tenint el bé comú i la recerca de la Veritat com a bases.

A la fi, no tot val en una conversa, que marca el límit del *tolerable, en tant que tothom té les seves raons i els punts cecs i no es pot menysprear ningú.*

Epíleg

Com implementar la conversa? Avui ho fan institucions lliures que actuen arreu del món, com ara ONGs. Essential Partners (hereva de Public Conversation Project)¹² i entre nosaltres tenim l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)¹³ o el Grup Treva i Pau,¹⁴ *entre d'altres, que tenen en comú, malgrat llurs diferències:*

12. *Essential Partners*, institució sense afany de lucre, fundada el 1989 sota el nom de *Public Conversations Project* amb seu a Boston, té l'objectiu de «canviar les relacions i habilitats humanes perquè llur acció i col·laboració siguin constructives». Abasta tant la teràpia familiar com afers públics. Creu que pot unir persones a diferents nivells en crear converses que permetin trobar una àrea comuna.

13. L'ICIP és un organisme de mediació i d'acció creada pel Parlament de Catalunya l'any 2007 amb la finalitat de promoure la cultura de la pau en la societat catalana i en l'àmbit internacional.

14. El col·lectiu Treva i Pau es constituí el 2012 per una heterogeneïtat de persones entestades en el diàleg i el respecte entre els pobles. La qüestió cabdal per ells és l'afirmació de Jonatahn Haidt: «Les persones s'uneixen en comunitats polítiques de similars narratives morals. Quan accepten aquestes narratives resten cegues davant de mons morals alternatius». Què hi podem fer?

- Prioritzar la cura de l'altre (l'autocrítica-reconeixement dels nostres «punts cecs»).
- Saber fer preguntes i escoltar donant confiança.
- Respectar la diversitat: deixar parlar l'adversari i no ofendre'l.
- Evitar els debats i les discussions, polaritzadores de la societat posant les regles d'una conversa i evitant el foment de l'odi, els insults...
- Dirigir-se vers la concòrdia i reconciliació, tot i no arribar a acords explícits: es tracta de canviar les relacions humanes i deixar l'esperança de poder entendre's algun dia.

A la fi, la *filosofia de la conversa* ha de propiciar la presa de consciència en la complexitat en la vida humana, rebutjant la simplicitat, habitual a les xarxes socials, refusant «veritats» no tan òbvies... i plantejant la fragilitat humana, indicadora de l'absolutització de la finitud humana.

Bibliografia bàsica

- AMORÓS, M. *Fake news. La verdad de las noticias falsas*. Barcelona: Plataforma, 2018.
- APPIAH, K. Anthony. *Cosmopolitismo. La ética en un mundo de extraños*. Buenos Aires: Katz, 2007.
- APRILE, Pino. *El elogio del imbécil*. Madrid: Temas de hoy, 2002.
- BYUN CHUL HAN. *La Societat del cansament*. Barcelona: Herder, 2015.
- COL·LECTIU TREVA I PAU. «La negociación como problema». *La Vanguardia*, 28/2/2020.
- DESMURGET, Michel. *La fábrica de cretinos digitales*. Barcelona: Península, 2020.
- THE ECONOMIST. «¿Puede ser peligroso un número excesivo de personas inteligentes?». *La Vanguardia*, 30/10/2020.

- FONTAN, Pere. *El civisme mundial i la pau*. Barcelona: Claret, 1986.
- FISAS, Vicenç. *Anuario de procesos de paz*. Barcelona: Icaria, 2015.
- = «La gestió de les línies vermelles en el diàleg». *Ara*, 15/11/2019.
- GARCIA DEL MURO, Joan. *Good bye, veritat*. Lleida: Pagès, 2018.
- HADT, Jonathan. *La mente de los justos. Por qué la política y la religión dividen a la gente sensata*. Universitat de Deusto, 2012.
- HUNTINGTON, Samuel. *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Madrid: Paidós, 2005 [1996].
- IEC. «Conflictes de sobirania a Europa: bases per a una solució», Bilbao: Jornades Internacionals. 13/11/2020.
- JAHANBEGLOO, Ramin. *Introduction to nonviolence*. Palgrave Macmillan, 2014.
- KYMLICA, Will. *Ciudadanía Multicultural*. Barcelona: Paidós, 1996 [1995].
- LEFORT, Claude. 1995. *L'Invention démocratique*. París: Fayard, 1981.
- LLORCA, Albert. «El risc de la insensibilitat del poder polític enfront de la fraternitat». *Calidoscopi, Revista de pensament i valors personalistes*, 2015 (37): 13-29.
- = «La persona, entre la cultura i la barbàrie en l'era post-moderna», *Calidoscopi. Revista de pensament i valors personalistes*, 2018 (42): 48-49.
- MARINA, José Antonio. *Anatomia de la por*. Barcelona: Anagrama, 2007.
- MARTÍNEZ, Julio. *La cultura del encuentro*. Madrid: Sal Terrae, 2018.
- NEUMANN, Elisabeth N. *La espiral del silencio. Opinión pública: nuestra piel social*. Barcelona: Paidós, 1995 [1977].

- NIETZSCHE, Friedrich. 1889. *El ocaso de los ídolos, o cómo se filosofa a martillazos*. Buenos Aires: Siglo XX, 1986.
- PUIGVERD, Antoni. «Fanáticos». *La Vanguardia*, 8/03/2019.
- RAMONET, Ignacio. «Agonía de la cultura?», *Pensamiento crítico versus pensamiento único*. Madrid: Debate, 1998.
- RICOEUR, Paul. «Tâches de l'éducateur politique», *Histoire et Vérité*, recollit a *Lectures I*. París: Seuil, [1957] 1990.
- = «Culture Universelle et cultures nationales», *Histoire et Vérité*, París: Seuil, 1961.
- = «Cultures, del dol a la traducció», traducció d'Oriol Ponsatí. *Le monde*, 25/5/2004.
- SEGURÓ, Miquel. «Reconciliación: un imperativo transversal». *La Vanguardia*, 14/11/2017.
- TAYLOR, Charles. *Multiculturalismo y política del reconocimiento*. México: FCE, [1992] 2003.
- VATTIMO, Gianni. *La sociedad transparente*. Barcelona: Paidós Ibérica, 1990.
- VIDAL, Fernando. «Urgen las conversaciones cívicas». *La Vanguardia*, 12/5/2019.